

مطالعه نقش آموزش از دور در ارتقاء سطح آگاهی بانوان

دکتر محمدرضا سرمدی*

معصومه سعدمحمدی**

تاریخ دریافت: ۸۹/۹/۲۲

تاریخ پذیرش: ۹۰/۱/۱۷

چکیده

امروزه پیشرفت فن آوری‌های اطلاعاتی - ارتباطی و گسترش نقش و کاربردهای آن موجب تبدیل شدن جوامع صنعتی به جوامع اطلاعاتی شده است. در این راستا برای دستیابی به جامعه‌ای برخوردار از دانش پیشرفته و جامعه‌ای مبتنی بر دانایی، توجه به آموزش زنان و تقویت مهارت‌های آنان از سیاست‌های ضروری هر جامعه‌ای است. با توجه به محدودیت‌های اجتماعی، اقتصادی، فضا و تجهیزات مکانی و زمانی، بهترین راه حل برای آموزش سریع، ارزان و مستمر زنان، آموزش از دور می‌باشد. این مقاله در پی پاسخ به این سؤال می‌باشد که "آیا آموزش از دور در ارتقاء سطح آگاهی زنان نقش دارد؟". این مقاله به بررسی توصیفی نقش آموزش از دور در ارتقاء سطح آگاهی زنان می‌پردازد. چارچوب نظری پژوهش مبتنی بر نظریه توانمند سازی با تأکید بر سرمایه گذاری در آموزش زنان است. در این راستا سؤالات ویژه عبارتند از: ۱- آیا آموزش از دور در ارتقاء سطح آموزش رسمی زنان نقش دارد؟ ۲- آیا آموزش از دور در ارتقاء سطح آموزش غیررسمی زنان نقش دارد؟ ۳- آیا آموزش از دور در تغییر نگرش زنان نقش دارد؟ روش پژوهش اسنادی - تحلیلی است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که آموزش از دور می‌تواند نقش مؤثر و فعالی را در ارتقاء سطح آگاهی زنان ایفا نماید. یافته‌ها نشان می‌دهند که آموزش از دور یکی از مهم ترین عوامل در توانمندسازی علمی و تغییر نگرش در مورد نقش زنان در خانواده و جامعه به عنوان مشارکت کنندگان فعال در توسعه می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: آموزش از دور، آگاهی، ارتقاء، بانوان

مقدمه

در تاریخ نوین بشری توانمندسازی زنان همواره به عنوان یکی از مهمترین چالش‌ها فرا روی برنامه ریزان استراتژیک توسعه ملی بوده است، امروزه تدوین رویکردهای مؤثر در زمینه ارتقاء نقش و جایگاه بانوان در عرصه‌های مختلف اجتماعی و اقتصادی در صدر مباحث بین المللی و مورد توجه جوامع در حال توسعه است. زنان به دلیل ویژگیهای جنسیتی و مسائل خاص فرهنگی و مذهبی حاکم، از فعالیت سازنده در بسیاری از عرصه‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی بازمانده‌اند (نجفی، ۱۳۸۴: ۳).

* . دانشیار گروه علوم تربیتی دانشگاه پیام نور- سازمان مرکزی ms84sarmadi@yahoo.com

** . دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی آموزش از دور sadmohammadi@yahoo.com

کشور ما نیز با تکیه بر پیشینه تاریخی و تمدن و فرهنگ غنی خویش، در طول تاریخ از جوامع تأثیرگذار در عرصه علوم گوناگون بوده و تاریخ فرهنگی و اجتماعی کشور ما شاهد حضور مردان و زنان فرهیخته در همه اعصار بوده که گاه به دلیل شرایط خاص سیاسی یا اجتماعی و سلطه تفکرات سنتی پیرامون جایگاه و نقش زنان در حیات اجتماعی، حضور این قشر عظیم کمرنگ شده است. خوشبختانه در پی پیروزی انقلاب اسلامی، رهبری انقلاب در مسیر زدودن زنگارهای تفکرات مردسالارانه و احیای ارزشهای اصیل اسلامی، بر سوادآموزی به عنوان منزل نخستین فعالیت اجتماعی مردم تأکید ورزیده و در این عرصه زنان را همدوش مردان دعوت به قیام نمودند. به همین دلیل کلیه مدیران و تصمیم گیران در حوزه آموزش بر آن شدند که چتر گسترده آموزش همگانی را در کشور بگسترانند. این امر در سالهای اخیر ضروری تر شده زیرا سرعت تغییر و تحولات در حوزه فناوری به مراتب بیش از سایر حوزه‌های فرهنگی است. از طرف دیگر حضور روزافزون در عرصه‌های اجتماعی و افزایش ارتباطات، بر میزان مطالبات افراد و به ویژه زنان - به دلیل محرومیت تاریخی‌شان - افزوده است، به طوری که از جمله شاخص‌های توسعه یافتگی یک کشور، میزان مشارکت و نقشی است که زنان در آن کشور دارا هستند. مشارکت زنان در جامعه، رابطه مستقیمی با رفاه اجتماعی و افزایش درآمد سرانه دارد، به همین نسبت عدم بهره‌وری از نیروی بالقوه زنان در زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی، دستیابی به توسعه متوازن و پایدار را ناممکن می‌سازد (شجاعی، ۱۳۸۰: ۲).

بیان مسئله

از سده نوزدهم میلادی با تغییراتی که در ساختار اقتصادی جوامع صورت گرفت در ترکیب مشاغل و به تبع آن، جایگاه زنان در نظام اقتصادی، دگرگونی‌هایی ایجاد شد. از یک سو، در بسیاری از صنایع با ورود ماشین آلات جدید و پیچیده، به نیروی کار آموزش دیده ماهر نیاز بود و از سوی دیگر به موازات گسترش تولید صنعتی، بخش خدمات و مشاغل دفتری نیز که به نیروی کار ارزان زنان نیاز داشت توسعه فزاینده‌ای یافت. در نتیجه زنان وارد حوزه‌های گوناگون فعالیت شدند و به تدریج در بسیاری از حوزه‌هایی که پیش از آن مردانه تلقی می‌شد، حضور یافتند. غیر از مشاغل دفتری، زنان در مشاغل خدماتی دیگری چون پرستاری، مددکاری اجتماعی و کتابداری نیز جذب شدند. باید توجه داشت که تخصصی شدن فزاینده بسیاری از مشاغل و نیاز به نیروی کار ارزان‌تر، آموزش زنان در سطوح عالی را به یکی از عوامل اصلی ثبات و تداوم نظام اقتصادی تبدیل کرده است (دایره‌المعارف آموزش عالی، ۱۳۸۸: ۱).

پست مدرنیسم که جریانی بعد از مدرنیسم است از مبنایگرایی مدرنیسم بسیار گریزان است و نگاه آنها به هویت اجتماعی - فرهنگی انسان به خصوص زنان نسبت به مدرنیسم نگاهی عادلانه‌تر است. از نظر پست مدرن‌ها ساختار فیزیکی به عنوان یک مقوله ثابت تعیین کننده در زندگی با تأکید بر مفهوم ساختارزدایی از بین می‌رود. از نظر پست مدرن‌ها همه تجربه‌های زنان و مردان ماهیتاً می‌تواند مساوی و مشترک باشد، بنابراین عواملی همچون نژاد، طبقه، جایگاه خانوادگی، جهت گیری جنسیتی، فرهنگ، مذهب و... نمی‌تواند عامل نابرابری زنان و مردان شود (سرمدی، ۱۳۸۸).

رابطه متقابل و تنگاتنگ جامعه مبتنی بر دانایی با پدیده فناوری اطلاعات و ارتباطات از یک سو و استفاده از این فن آوری‌ها در جهت تواناسازی افراد از سوی دیگر نقش کلیدی و مؤثر این فن آوری‌ها را در شکل‌گیری جامعه دانایی محور در تمامی ابعاد و ظواهر زندگی و بخش‌های صنعتی، نظامی، پزشکی، حمل و نقل، کار، منزل و... را نشان می‌دهد. با در نظر گرفتن گستردگی جوامع، نیاز به آموزش بیشتر برای شهروندان جامعه مدرن، محدودیت‌های زمانی - برای شاغلین - کمبود فضاهای فیزیکی، فشار کار و محدودیت‌های اجتماعی و اقتصادی برای آموزش سریع، ارزان و مستمر؛ آموزش از دور را مناسب می‌سازد. بزرگترین دستاورد این گونه آموزش‌ها کمک به یادگیری عمومی، مداوم و در نهایت تربیت نیروهای متخصص و با معلومات به روز و کارآمد در زمینه‌های گوناگون و مورد نیاز جوامعی است که پیوسته و به سرعت در حال دگرگونی و تغییر می‌باشند. بنابراین آموزش زنان به منظور شکوفایی و توانمندسازی و هدایت نیروی سازنده آنان یکی از راهبردهای کلیدی جامعه دانایی محور به شمار می‌رود (نجفی، ۱۳۸۴: ۴). سؤال اصلی پژوهش این است که آیا آموزش از دور در ارتقاء سطح آگاهی زنان نقش دارد؟ روش پژوهش نیز روش اسنادی-تحلیلی است.

چارچوب نظری تحقیق

بر طبق نظر کارولین موسر^۱ (۱۹۹۲: ۱۲۴-۵۵) چهار دیدگاه برای برنامه ریزی جنسیتی در کشورهای در حال توسعه وجود دارد:

۱- نظریه رفاه، که برنامه‌هایی را برای فراهم کردن کالا برای زنان کم درآمد در نظر می‌گیرد، زیرا آنها را مسئول خانواده‌شان می‌داند، بنابراین کمک به زنان کمک به خانواده‌شان محسوب می‌شود. این نوع برنامه توجه صرف بر نقش بچه زایی و خانه داری زنان دارد.

۲- نظریه برابری، که در جهت کاهش تبعیض علیه زنان بوسیله سیاست‌ها و برنامه‌هایی که نقش متولد کننده زنان در جامعه را مد نظر دارند گام بر می‌دارد.

۳- نظریه فقرزدایی، بر این فرض استوار است که فقر زنان بخاطر نداشتن زمین، سرمایه، مهارت و استخدام بوجود آمده است. بنابراین طبق این نظریه برنامه‌هایی تدارک دیده شد که زنان بتوانند درآمدشان را افزایش داده و بر فقر غلبه کنند.

۴- نظریه تواناسازی، در این نظریه مفهوم جنسیتی دارای ساختار فرهنگی اجتماعی است و اشاره می‌کند به رابطه اجتماعی بین مردان و زنان، که در آن زنان با روش اصولی فرمانبردار می‌شوند. نظریه تواناسازی بر این مسئله تأکید دارد که ارتقاء توان زنان برای اتکا به خود، موجب افزایش قدرت آنها خواهد شد.

در میان چهار دیدگاه، دیدگاه تواناسازی نقش سه گانه‌ای برای زنان در خانواده، تولید اقتصادی و جامعه در نظر دارد و توصیه می‌کند با ساختار اجتماعی و موقعیت نابسامان زنان مبارزه شود. زنان باید قدرتشان را نه در حد تسلط بر دیگران بلکه در حد بدست آوردن احترام به خود و نیروی درونی‌شان افزایش دهند. این بدین معنی است

---

^۱ Caroline Moser

که زنان حق دارند در مورد زندگی خودشان تصمیم بگیرند و بر تغییر اجتماعی از طریق توانایی شان برای بدست آوردن کنترل بر منابع فرهنگی و طبیعی تأثیر بگذارند. دیدگاه آخر منطبق است بر شرط اصلی آموزش عمومی. بر طبق نظر سیمه^۲ (به نقل از میریان زانیگا^۳، ۱۹۹۳: ۵۰-۴۹)، بین سالهای ۱۹۷۰ و ۱۹۹۰ پارادایم آموزش عمومی با چشم‌اندازهای گوناگون ترسیم شد که شامل:

سیاسی: بدنبال یک جامعه دموکراتیک است از طریق مشارکت کامل همه مردم در زندگی اجتماعی صرف نظر از نژاد، پایگاه اجتماعی و جنسیت. همچنین از مردم انتظار دارد برای کسب آرامش، تحمل و اتحاد، توانمندسازی گروههای اقلیت، بخشهای عمومی و حاشیه‌ای جامعه را ارتقاء بخشند، و زنان قادر خواهند بود بر تصمیمات اجتماعی و سیاسی تأثیرگذار باشند.

فرهنگی: این پارادایم فرهنگ را زیر سؤال می‌برد که تا چه حد سنتی باقی می‌ماند، چطور سنت و مدرن را شرح می‌دهد، چطور تبعیض نژادی و مردسالاری را در گروههای مردمی اداره می‌کند، و چطور به قوم‌گرایی جمعی در بسیاری از کشورها احترام می‌گذارد.

تربیتی: روابط استبدادی معلمان بر دانش آموزان را زیر سؤال می‌برد، دانش سنتی مردم را به رسمیت نمی‌شناسد، جرأت را در میان مشارکت کنندگان ارتقاء می‌بخشد و روشهای گوناگون دانستن را تشویق می‌کند. گروه را بر فرد یا عقل را بر عاطفه ترجیح نمی‌دهد.

اخلاقی: بدنبال تناسب بین روش و اهداف است. مدافع حقوق بشر و مطالبات زنان، و در مقابل سوء استفاده علیه کودکان، بی‌عدالتی و فساد مقاومت می‌کند.

بنابراین پارادایم آموزش عمومی می‌تواند عاملی برای ارتقاء توانمندی زنان باشد. در بین چهار دیدگاه برنامه ریزی جنسیتی در کشورهای در حال توسعه، نظریه تواناسازی بر ارتقاء توان زنان از طریق آگاه‌سازی و آموزش برای مشارکت بیشتر در همه عرصه‌ها تأکید دارد، بنابراین بیشترین ارتباط را با پژوهش حاضر دارد. بر اساس سوابق نظری و تجربی، این پژوهش به سؤال زیر پاسخ می‌دهد: آیا آموزش از دور در ارتقاء آگاهی زنان تأثیر دارد؟

پیشینه تحقیق

توانمندسازی زنان از طریق آموزش از دور واقعیت رو به رشدی است. به عنوان یک شیوه مطالعاتی، آموزش از دور بویژه برای زنان بخاطر نقشی که دارند مناسب است، زیرا تصور می‌شود امکانات مدیریتی قابل انعطافی فراهم می‌کند. بیشتر زنان از محدودیت‌های زمان، فضا، منابع و ناتوانی‌های اجتماعی - اقتصادی برخوردار هستند. به نظر می‌رسد آموزش از دور سهم مهمی برای غلبه بر موانع مشارکت زنان در کشورهای پیشرفته و در حال رشد ایفا می‌کند.

---

^۲. Sime

^۳. Miryan Zaniga E

گفته می‌شود که در کشورهای در حال توسعه، بدون سرمایه‌گذاری در آموزش و بهداشت زنان، سرمایه انسانی و اقتصاد رشد نخواهد کرد و رفاه خانوادگی به همراه رشد سریع جمعیت کاهش می‌یابد (اخبار شبکه بین المللی زنان،^۴ ۱۹۹۰: ۴).

شواهد تحقیقات راج^۵ (۱۹۸۲: ۵۷-۶۶) با عنوان "زنان، کار و علوم در هند" و چادری^۶ (۱۹۹۵) با عنوان "آموزش زنان در هند" نشان می‌دهند هنگامی که زنان وارد کلاس‌های آموزش بزرگسالان می‌شوند، اعتماد به نفس بالاتری پیدا می‌کنند که این امر باعث افزایش تحرک اجتماعی، بیان و فهم بهتر، توانایی تصمیم‌گیری و پذیرش مسئولیت ایشان می‌شود که نه تنها خود بلکه همسر، فرزندان و جامعه نیز از آن منتفع می‌شوند. این تحقیقات نشان داده‌اند که مادران تحصیل کرده مشارکت مؤثرتری در کیفیت آموزش فرزندان خواهند داشت. آنها می‌توانند تجربیات مهیج تری برای فرزندان ایجاد کنند و بهتر می‌توانند در انجام تکالیف به آنها کمک کنند. آنها همچنین توانایی بیشتری برای تهیه خدمات و کالاهای مورد نیاز برای فرزندان‌شان خواهند داشت.

نام آمبی^۷ به نقل از چادری (۲۰۱۰: ۱۶-۱۴) در تحقیقات خود نشان داده است که زنان تحصیل کرده توانایی بهتری در حفظ کنترل مخارج همسر و بهبود مدیریت خانه دارند و بیشتر می‌توانند پول پس انداز کنند. آنان همچنین آگاهی اجتماعی و سیاسی‌شان افزایش می‌یابد که باعث مشارکت بیشترشان در جامعه می‌شود. اخیراً شواهد نشان داده‌اند که زنان آسیا در چند مورد رشد داشته‌اند. برای مثال مطالعات تاپلین^۸ (۲۰۰۰: ۲۷-۲۵) با عنوان "تجربیات آموزش از دور زنان آسیایی" و کریدال (۲۰۰۰) با عنوان "دسترسی به آموزش از دور توسط زنان آسیایی" نشان داده‌اند که:

- با ارائه فرصتها، زنان آسیا مانند همتا‌های خود در جاهای دیگر دنیا، بدون توجه به موانع فرهنگی و اجتماعی که بر آنها تحمیل می‌شود، برای پیشرفت مشتاقند.
- فرصتهای آموزشی با دسترسی راحت و بهتر و تأثیر تکنولوژی ارتباطات در محیط فرهنگی و اجتماعی باعث تغییرات اساسی در نگرشها، ارزشها و مسائل مربوط به زنان آسیایی می‌شود.
- در این طرح، زنان آسیایی از دسترسی بهتر به آموزش بهره‌مند می‌شوند و تمایل، انگیزه و اعتماد بیشتری پیدا می‌کنند.

با این وجود، بیشتر زنانی که دسترسی به آموزش عالی دارند به نظر می‌رسد آنهایی باشند که دارای امتیاز هستند که از طرف همسر یا خانواده حمایت می‌شوند و بیشتر جوان، شاغل و در شهر زندگی می‌کنند (پاسکال و کاکس^۹، ۱۹۹۳: ۲۷۴).

تحقیق کیفی می^{۱۰} (۱۹۹۳: ۵۰-۳۹) با عنوان "یادگیری مشارکتی: ضرورتاً بیشتر بهتر نیست" نشان می‌دهد که زنان، تحصیل و مسئولیت‌های خانوادگی را اغلب "وظیفه دو برابر" احساس می‌کنند، بنابراین تحصیل بر اساس

4 . Women's International Network News

5 . Raj

6 . Chaudry

7 . Nom Ambe-uva.T

8 . Taplin

9 . Pascall an Cox

10 . May

آموزش از دور راحت و قابل انعطاف است. آنها معتقدند که آموزش از دور موانع مربوط به زمان، فاصله و عوامل اجتماعی را کاهش می‌دهد.

چندین مطالعه دیگر شواهد آماری برای تأیید مشارکت بالای زنان در برنامه‌های آموزش از دور ارائه داده‌اند. بیشتر زنانی که دسترسی به آموزش از دور دارند در مرحله بزرگسالی یا ازدواج کرده یا وابسته و شاغل هستند. مطالعه‌ای که توسط کورشی^{۱۱} (۲۰۰۲: ۵) با عنوان "یک نیمرخ جالب - دانشجویانی که واحدهای آموزش از دور می‌گیرند چطور انگیزه ضعیف‌تری نسبت به دانشجویان دانشگاه سنتی دارند" صورت گرفت نشان می‌دهد که آموزش از دور بسیاری از مشارکت کنندگان متأهل را نسبت به دانشگاه جذب کرده است به ترتیب: ۳۰/۴٪ در مقابل ۱۲/۶٪. نتیجه این مطالعه نشان داد که زنان متأهل، مادران مجرد و دانش آموزان شاغل احتمالاً بیشتر آموزش خود را بر اساس آموزش از دور انتخاب می‌کنند.

نیوزواج^{۱۲} (۲۰۰۲: ۴) مطالعه‌ای در سازمان آموزش و پرورش آمریکا با عنوان "زنان بزرگسال دوره‌های آموزش از دور را انتخاب می‌کنند" انجام داد که نشان می‌دهد ۷/۶٪ از دانش آموزان در دوره‌های آموزش از دور در سال تحصیلی ۱۹۹۹-۲۰۰۰ شرکت کردند. این مطالعه تأیید می‌کند که نسبت زنان بیشتر از مردان بود با ۸/۵٪ به ۶/۵٪، والدین مجرد نسبت به بقیه با ۹/۸٪ به ۷/۴٪ و متأهل نسبت به مجرد با ۱۰/۹٪ به ۶/۷٪. این مطالعه همچنین نشان می‌دهد که زنان متأهل و شاغل در طول سال ۱۹۹۹-۲۰۰۰ نسبت به اعضای دیگر گروهها بیشتر دانشجوی دوره لیسانس بودند.

پلامر^{۱۳} (۲۰۰۴) یک محقق برجسته در دانشگاه فرن آلمان - یک دانشگاه آموزش از دور که تجربه ارزیابی از نظام آموزش از دور را دارد -، در تحقیقی تطبیقی با عنوان "موضوعات جنسیتی و یادگیری برخط: حمایت از فراگیر در محیطهای یادگیری برخط باز و از دور" بین کشورها در مورد وضعیت زنان انجام داد، مطالعه او نشان داد که بسیاری از کشورها به این نتیجه رسیده‌اند که یادگیری از دور و باز پتانسیلی برای فراهم کردن فرصتهای برابر در آموزش عالی و آموزش مداوم دارد.

میربک (۱۳۸۶: ۱۸-۱) در مقاله‌ای با عنوان "نظام آموزش از دور تجربه‌ای نو در توانمندسازی علمی زنان در ایران" به دست کم سه پیامد نظام آموزش از دور اشاره می‌کند:

۱- بهبود شرایط مدرسه با ایجاد انعطاف، آزادی عمل بیشتر دانش آموز و ارتقاء سطح کیفی فرایند یاددهی و یادگیری

۲- رواج هرچه بیشتر آموزش از دور

۳- شکل گیری نهضت تحصیل در خانه

در مطالعات عمادزاده (۱۳۸۲: ۱۴۰-۱۱۵) بر تأثیر آموزش بر عملکرد زنان مشخص گردیده:

۱- زنان تحصیل کرده هنگام بارداری از جنین خود بهتر مراقبت می‌کنند و نوزاد سالم تری به دنیا می‌آورند.

11. Qureshie

12. Newswatch

13. Plummer

۲- در خانواده‌هایی که مادران تحصیل کرده دارند، میزان مرگ و میر نوزادان و کودکان کمتر و درصد ماندگاری آنها بیشتر است.

۳- در خانواده‌هایی که مادران تحصیل کرده دارند، میزان باروری زنان پایین تر است و کمتر گرفتار باروری ناخواسته می‌شوند.

۴- در خانواده‌هایی که مادران تحصیل کرده دارند بهداشت تغذیه بیشتر رعایت می‌شود و تغذیه خانواده بهتر است. در چنین محیطی فرزندان از رشد جسمی و شرایط روحی و روانی مناسب‌تری برخوردارند.

۵- در خانواده‌هایی که مادران تحصیل کرده دارند فرزندان زودتر یا به موقع به مدرسه می‌روند و دوره تحصیل را با موفقیت طی کرده و سالهای بیشتری به تحصیل ادامه می‌دهند.

۶- در خانواده‌هایی که مادران تحصیل کرده دارند اصول بهداشت و درمان بهتر رعایت می‌شود، فرزندان کمتر مریض می‌شوند و هنگام ابتلا زودتر به پزشک مراجعه می‌کنند و سریعتر درمان می‌شوند.

۷- مادران تحصیل کرده عموماً پویاتر هستند و تحرک، پویایی و مشارکت در امور اجتماعی را از کودکی به فرزندان خود می‌آموزند و افرادی مسوول و متعهد تربیت می‌کنند.

نتایج تحقیقات انجام شده گویای اهمیت افزایش توانمندی زنان از جنبه‌های گوناگون اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی می‌باشد.

محققان در این مقاله صرفاً به آموزش از دور و نقش آن در توانمندسازی زنان به عنوان نیمی از جمعیت فعال و تأثیرگذار جامعه می‌پردازند. منظور از آموزش از دور بر اساس نظر پلامر (به نقل از تیوا فریمینگ^۴، ۲۰۰۷: ۶۹) به روشی از یادگیری اشاره دارد که در بیرون از مدارس، کالج‌ها و دانشگاه‌ها اتفاق می‌افتد و دانش آموزان در هر سطحی و هر سنی، مطالعه مستقل را بر اساس مواد آموزشی چاپی و کتابهای آموزشی، نوارها یا رادیو، تلویزیون، ماهواره و نوارهای ویدئویی و کنفرانس، از دور یاد می‌گیرند. منظور از آگاهی زنان، توانمندسازی علمی و تغییر نگرش آنان است و پرسش اصلی مقاله این است که آیا آموزش از دور در ارتقاء سطح آگاهی بانوان تأثیری دارد و اگر تأثیر دارد برای گسترش آن چه کار باید کردهایی باید انجام داد.

سوال‌های ویژه این تحقیق عبارتند از:

۱- نقش آموزش از دور در ارتقاء سطح آموزش رسمی زنان چیست؟

۲- نقش آموزش از دور در ارتقاء سطح آموزش غیر رسمی زنان چیست؟

۳- نقش آموزش از دور در تغییر نگرش زنان چیست؟

بنظر می‌رسد دیدگاه غالب این است که آموزش از دور نقش بسزایی در ارتقاء سطح آگاهی زنان دارد.

روش شناسی

با توجه به ماهیت موضوع در این پژوهش، مقصد نهایی فقط با طرح سؤالات پژوهشی بیان شده و بیان سؤالات اصلی ویژه در کنار اهداف پژوهش، کافی فرض شده و نیازی به فرضیه سازی احساس نشده است و این

به دلیل آن است که برخی از موضوعات مورد نظر برای پژوهش به ویژه آنهایی که تحلیلی هستند را به دلیل ماهیت موضوع، نحوه گردآوری داده‌ها، و شرایط متغیرهای مورد مطالعه، نمی‌توان با روشهای معمول تحقیق آزمایشی، همبستگی، پیمایشی و پس رویدادی مورد بررسی قرار داد. در نتیجه، گردآوری داده‌ها طلب می‌کند که روش‌های مناسب برای آنها تعیین شود. تحقیق حاضر از آنجایی که به دنبال پاسخ "چيست" و "چه بود" است و از طرف دیگر، به گذشته هم معطوف می‌باشد، یک تحقیق اسنادی- تاریخی محسوب شده و به دلیل نقد منابع مورد بررسی که به تحلیل نیازمند است، یک تحقیق تحلیلی به شمار می‌آید، پس نوع تحقیق، با عنوان تحلیلی- تاریخی یا اسنادی- تحلیلی، مورد تأیید قرار گرفت. پژوهشگر باید حقایق گذشته را از طریق جمع‌آوری اطلاعات، ارزیابی و بررسی صحت و سقم اطلاعات را به گونه‌ای تنظیم نماید که بعد از فرآوری اطلاعات، تجزیه و تحلیل و سرانجام ترکیب و تلفیق یافته‌ها به صورت منظم عینی، نتایج قابل دفاعی در ارتباط با سؤالات و اهداف تحقیق بدست آورد. در این مقاله، از روش مطالعه اسنادی- تحلیلی استفاده شده است. روش تجزیه و تحلیل پژوهش، تحلیل محتوا است و روش جمع‌آوری اطلاعات مطالعه کتابخانه‌ای بر اساس چارچوب نظری می‌باشد. بررسی گزارش‌های آماری و از روش تحلیل اطلاعات برای بررسی وضع موجود استفاده شده است.

آموزش از دور

آموزش از دور اصطلاح گسترده‌ای است که شامل یادگیری از دور، یادگیری باز، یادگیری شبکه‌ای، یادگیری انعطاف پذیر، یادگیری توزیع شده و یادگیری در فضای ارتباطی می‌باشد. تعاریف بواسطه فرهنگ هر کشور متفاوت است، اما توافقی در مورد پایه و اساس آن وجود دارد. یادگیری از دور عموماً به عنوان تجربه یادگیری ساختاری که می‌تواند دور از مؤسسه علمی، در خانه و در محل کار انجام شود مشخص می‌شود (گاناواردا و مک ایساک^{۱۵}، ۲۰۰۶: ۴۳۷-۴۰۳).

تکنولوژی اطلاعاتی- ارتباطی به روشهایی که هنوز بطور کامل درک نشده‌اند، فرصتهای زیادی در اختیار افراد می‌گذارند بویژه با در نظر گرفتن زمان، مکان و ابعاد اجتماعی یادگیری (تایت^{۱۶}، ۲۰۰۰: ۲۹۹-۲۸۷). اینترنت چند سالی است که وسیله غالب در آموزش از دور می‌باشد و در نحوه ارائه دروس رشد زیادی داشته است و به همان ترتیب تقاضا برای آموزش از دور، بویژه در میان فراگیران بزرگسال به سرعت رشد داشته است (وارول^{۱۷} و همکاران، ۲۰۰۳: ۹۵-۸۱). بر اساس اطلاعات تجربی گزارش شده، یادگیری الکترونیکی به عنوان یک ابزار توسعه هم در سازمانهای دولتی و هم در بخش خصوصی به حساب می‌آید (هومن و مک فرسون^{۱۸}، ۲۰۰۵: ۷۵-۹۰).

15 . Ganawardena and Macisaac

16 . Tait

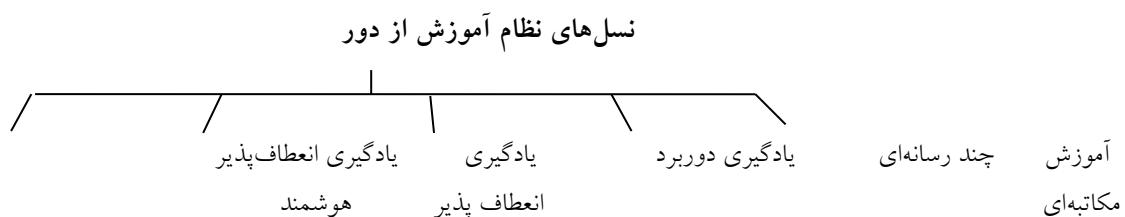
17 . Varvel V.E

18 . Human, G and Macpherson

در یک تعریف کلی آموزش از دور به شکلی از آموزش اطلاق می‌شود که معلم و فراگیر به لحاظ فیزیکی از هم فاصله دارند و فراگیر بدون سفر کردن و بدون در نظر گرفتن زمان و مکان می‌تواند به یادگیری بپردازد (ایوان و فن،^{۱۹} ۲۰۰۲: ۱۲۷). آموزش از دور یا یادگیری از دور، یک حوزه آموزشی است که بر تعلیم و تربیت عمومی/ بزرگسالان، تکنولوژی، و سیستم‌های آموزشی تمرکز دارد، و برای ارائه آموزش به دانش‌آموزانی که برای دریافت آموزش از نظر فیزیکی "در محل" نیستند طراحی شده است. در عوض معلم و دانش‌آموزان ممکن است بطور همزمان با مبادله منابع چاپی یا منابع الکترونیکی، یا از طریق تکنولوژی با هم ارتباط برقرار کنند. اگر آموزش از دور نتواند خدمات فردی ارائه دهد بنابراین نمی‌تواند با آموزش سنتی رقابت کند (سوارت،^{۲۰} ۱۹۹۳: ۱۲-۳). ایجاد خط مشی‌های واضح یادگیری الکترونیکی در فرایند توسعه خیلی مهم هستند. این خط مشی‌ها باید شامل موضوعاتی مانند: روشهایی که باید استفاده شود، چطور برنامه اداره خواهد شد، چه گروهها یا افرادی جوانب مختلف را کنترل می‌کنند، چطور مهارت آموزی هدایت می‌شود، از چه سخت افزار یا نرم افزاری استفاده خواهد شد، چطور برنامه درسی تدوین شود و در چارچوب الکترونیکی جای گیرد و سرانجام برنامه چطور تأمین مالی شود، باشد (کامپورا^{۲۱} به نقل از فالو،^{۲۲} ۲۰۰۷: ۳۲۶).

نسل‌های آموزش از دور

نسل اول: آموزش مکاتبه‌ای

ابتدای قرن ۱۹ سال ۱۸۰۰ نسل اول آموزش از دور شروع شد که مدرنیسم (صنعتی شدن جوامع) در شکل گیری آن نقش بسزایی داشت. در نسل اول با توجه به صنعتی شدن، مبنای انسانی کمتر مورد عنایت واقع می‌شود. در قرن هجدهم انسان شناسی با پژوهشهای تجربی (زیست شناسی) همراه است، و نشانه‌های تفکر پوزیتیویستی را می‌توانیم در نوع نگاه به انسان ببینیم. تمایز جنسیتی در آموزش از دور مطرح است. در مدرنیسم زن و مرد از هم جدا شدند. فرهنگ مدرنیته دنیای بدون زن است، این عقیده که مردان برتر از زنان هستند زمینه‌های خشونت علیه زنان را فراهم کرد. (سرمدی، ۱۳۸۸)

نسل دوم: مدل چند رسانه‌ای

¹⁹ . Evans, C and Fan, J.P

²⁰ . Sewart, D

²¹ . Compora, D. P

²² . Falowo, R.D

پیشرفت نظریه‌های یادگیری شناختی منجر به استفاده از سازمان دهنده‌های پیشرفته تری شد که آموزش از دور را وارد دنیای رسانه‌ای جدید کرد. در نسل چند رسانه‌ای شیوه چاپی با ویدئو و نوارهای صوتی - تصویری تلفیق شد. در این نسل بود که دانشگاه‌هایی بنام دانشگاه‌های باز تأسیس و آموزش از دور مطرح شد. ر این نسل مبنای شناختی ملاک قرار می‌گیرد و رویکرد انسان گرایانه (اومانستی) است.

نسل سوم: مدل یادگیری دوربرد

این نسل از حدود سال ۱۹۸۰ شروع شد که با ورود PCها به خانه‌ها و ویدئو کنفرانسهای دو سویه همراه بود. بنیانگذاران نسل سوم به دانشجویان فرصت دادند که در تولید و بازتولید معرفت بصورت انفرادی نقش داشته باشند. پیشرفتهای فن آوری در طول دهه ۱۹۹۰ با استفاده از تکنولوژی‌های یادگیری و کامپیوتر در حد چشم گیری افزایش یافته است.

جایگاه زن در مدرنیسم و پست مدرنیسم

آنچه در مدرنیسم اتفاق افتاد روند معرفت شناختی بر اساس عینیت گرایی است. آنچه که عینیت پذیر باشد علمی است و ارجحیت و اعتبارش بیشتر است. بنابراین تأکید بر بنیادهای ثابت و ویژگی‌های متأثر از آن و اعتقاد به طبیعت ثابت و متفاوت زن و مرد، کم کم این ایده را بوجود آورد که خدمات مردان برای توسعه در جامعه از عینیت و قدرت بیشتری برخوردار است. از نظر مدرنیسم هویت معتبر و مستقلی بنام زن همچون هویت مردان معنا نداشت و زنان در معادلات حیاتی و اجتماعی وزن خاصی را دارا نبودند.

از لحاظ دلالت‌های تربیتی رویکرد مدرنیستی، تربیت اساساً به منظور رشد اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، بازار و صنعت انجام می‌شود و زنان چون از این حیطه‌ها به دور هستند پس نمی‌توانند در معرض آموزش قرار بگیرند. بر این اساس رویکرد تعلیم و تربیت در مدرنیسم یک رویکرد زیستی - جنسیتی است.

پست مدرنیسم در ابتدا جریانی بعد از مدرنیسم و از مبنای مدرنیسم هم بسیار گریزان بوده است. نگاه آنها به هویت اجتماعی - فرهنگی انسان به خصوص زنان نسبت به مدرنیسم نگاهی عادلانه‌تر است. از نظر پست مدرن‌ها ساختار فیزیکی به عنوان یک مقوله ثابت تعیین کننده در زندگی، با تأکید بر مفهوم ساختارزدایی از بین می‌رود. تأکید بر زبان و گفتمان برای این گروه از اندیشمندان بسیار با اهمیت است. و از نظر ایشان همه تجربه‌های زنان و مردان ماهیتاً می‌تواند مساوی و مشترک باشد، بنابراین عواملی همچون نژاد، طبقه، جایگاه خانوادگی، جهت گیری جنسیتی، فرهنگ، مذهب و... نمی‌تواند عامل نابرابری زنان و مردان تلقی شود. در نظر پست مدرن‌ها هویت زنان حاصل نبردهای تاریخی، اجتماعی و فرهنگی است که توسط انسانها دائماً در حال تغییر است، و باید به مشترکات زنان و مردان اندیشید زیرا که زن مانند مرد یک عنصر سیاسی، اجتماعی است. پس رویکرد تعلیم و تربیت در آموزش از دور برای زنان با توجه به نگاه پست مدرنیستی یک رویکرد علمی و تجربه محور است، آن هم علم و تجربه‌ای که زنان دارند و تعریفی که خود آنان از خودشان و تجربه خودشان دارند نه تعریف مردان از آنان. پست مدرن‌ها سعی می‌کنند تعلیم و تربیت زنان را متناسب با مفروضات معرفت شناختی و انسان شناختی پست مدرن به تصویر بکشند، به نظر آنها دانش یک امر اجتماعی - سیاسی است. (سرمدی، ۱۳۸۸)

آموزش از دور به عنوان یک راهبرد توانمندسازی زنان

واقعیت‌های اجتماعی نشان داده‌اند که دسترسی زنان به فرصت‌های آموزشی محدود است. ۸۸۰ میلیون بزرگسال بی سواد در دنیا وجود دارد که ۶۰٪ آنها زنان هستند، ۱۳۰ میلیون بچه محروم از مدرسه در سن ۶-۱۱ سال وجود دارد که ۶۰٪ آنها دختر هستند و چند میلیون نفر بی سواد شغلی که آموزش آنان کافی نیست - برای اینکه از عهده تغییرات اقتصادی و اجتماعی برآیند - در دنیا وجود دارد که از دسترسی به آموزش محروم مانده‌اند، زیرا لازم است آنها در چهاردیواری یک کلاس سنتی حضور داشته باشند (یونسکو، ۲۰۰۲). به عنوان یک واقعیت آشکار برای برنامه ریزان آموزشی، جامعه قرن بیست و یکم مبتنی بر دانایی و خواهان روشهای مؤثرتر انتشار اطلاعات است. مشخص است که بدلیل محدودیت‌های منابع انسانی و مالی، دیدگاه تدریس سنتی در کلاسها برای جمعیت رو به رشد یک کشور دیگر نمی‌تواند رضایت بخش باشد.

آموزش از دور به فراگیران اجازه می‌دهد که کار، خانواده و مسئولیت‌های دیگر را در کنار تحصیل داشته باشند تا دانش و مهارتی که مربوط به کارشان می‌شود را با صرفه جویی در هزینه‌های رفت و آمد و با داشتن جدول انعطاف پذیر به روز کنند (پارک و چوی، ۲۰۰۹: ۲۰۷).

اصطلاح یادگیری از دور و باز منعکس کننده این واقعیت است که همه یا بیشتر فرایند تدریس توسط کسی که در زمان و مکان از فراگیر دور است، صورت می‌گیرد. این آموزش چه از لحاظ دسترسی و چه از نظر برنامه درسی یا عناصر ساختاری دیگر، از آزادی و انعطاف پذیری بیشتری برخوردار است (اولاکولین و دیوید اوجی او، ۲۰۰۶: ۲۷۲).

ججد^{۲۵} (۲۰۰۳: ۵۰-۳۹) مشاهده کرد که همه کشورهای دنیا تمایل دارند تا به روش هزینه-فایده، مناسب، سودمند، مؤثر و جامع برای آموزش دادن به همه شهروندان، آموزش از دور و باز را بپذیرند.

آموزش از دور نقش خیلی مهمی در توسعه زنان دارد، زیرا با رفتن به خانه‌هایشان - به دلیل محدودیت‌هایی که دارند - می‌تواند به ایشان کمک کند. آنان بدین ترتیب با گام‌های خود می‌توانند یاد بگیرند و در کار و مهارت‌هایی جهت توسعه اقتصادی و فردی مشغول شوند. این آموزش به آنها شانس دوم می‌دهد تا در سیستم‌های اصلی آموزش، از جمله آموزش عالی قدم گذارند (تریودی، ۱۹۸۹: ۲۱). در این سیستم زنان می‌توانند در هر زمانی و در هر مکانی، در حالی که بطور همزمان تعدادی از وظایف چندگانه را انجام می‌دهند، یاد هم بگیرند (پرزیماس، ۲۰۰۴: ۳۵).

بطور کلی زنان گرفتاری‌های گوناگون داشته و ناتوانی‌هایی در مقایسه با مردان در ارتباط با زمان، فضا و منابع دارند. یادگیری از دور و باز، بهر حال، فرصت‌هایی را برای زنان ایجاد کرده است و آموزش و مهارت آموزی را قابل دسترس‌تر کرده است، بطوری که الان می‌توانند در خانه به مطالعه (تحصیل) بپردازند. این آموزش به آنها

²³ . Park, J and Choi

²⁴ . Olakulein and Ojo

²⁵ . Jegede. O.J

²⁶ . Trivedi, J. H

²⁷ . Przymus

اجازه می‌دهد که با سرعت و شیوه خاص خود مطالعه کنند و مهارت‌هایی را برای پیشرفت فردی کسب کنند، در حالیکه در همان زمان قادرند مسئولیت‌های خانوادگی را بطور کامل انجام دهند (برونر،^{۲۸} ۱۹۹۱: ۱۴۵-۱۱۳). بیشتر زنان در یادگیری از دور به دنبال اهداف بلند مدت بوده و شبیه به دانش آموزان در سیستم آموزش رسمی می‌باشند. این بدین معنی است که آنها به دلایل زیادی که شامل: پیشرفت شغلی - اقتصادی، دستمزدهای بالاتر و پیشرفت فردی و حس موفقیت است، دنبال مدرک هستند (ایوانس،^{۲۹} ۱۹۹۵: ۱۵-۱). هنگامی که یک برنامه یادگیری از دور انتخاب می‌شود علاوه بر در نظر گرفتن ماهیت یا مدرک و نوع سیستم ارائه، فراگیران زن چندین عامل کلی مانند دسترسی به برنامه و کیفیت، اعتبار مؤسسه و محل آن، کیفیت خدمات و هزینه‌ها را در نظر می‌گیرند (ماتوکومار و ساندر،^{۳۰} ۲۰۰۲: ۸-۱).

یادگیری از دور و باز برای برآوردن نیازهایی که توسط فراگیران آموزش از دور بیان شده یک سیستم حمایتی است که تضمین دسترسی آسان به منابع یادگیری مناسب و خدماتی که می‌تواند ذهن را برانگیزد را به همراه داشته و همچنین رشد کامل و پیشرفت فراگیران را تشویق می‌کند (سیمپسون،^{۳۱} ۲۰۰۰: ۹). این نظام حمایتی شامل کلیه فعالیت‌هایی است که بیش از تولید و ارائه مواد درسی، به پیشرفت دانش آموزان و در مطالعاتشان کمک می‌کند که شامل حمایت آکادمی است که مربوط می‌شود به حمایت از دانش آموزان در موضوعات شناختی، ذهنی و آگاهی از واحدهای خاص یا مجموعه‌ایی از واحدها (فیلیپ^{۳۲} و همکاران، ۱۹۹۸: ۵۸-۵۲).

این نظام حمایتی در جهت تسهیل نیازهای یادگیری فراگیران زن به دلیل ویژگی‌های متمایزشان و توانمند سازی آنان برای غلبه بر مشکلاتشان الزامی است. عمده آنان بیشتر وقتشان را در خانه می‌گذرانند. آنان همچنین با سوابق متفاوت از لحاظ اقتصادی، اجتماعی و آموزشی می‌باشند و دارای مسئولیت‌های خانوادگی و خانه داری هستند (هیپ،^{۳۳} ۱۹۹۷: ۴۹-۴۱). زنان به دلیل این مسئولیت‌ها شروع به تحصیل را مشکل می‌یابند، مخصوصاً در دوره بزرگسالی هنگامی که آنها تشکیل خانواده می‌دهند. مطالعات بی شماری این نکته را ثابت می‌کند.

آموزش از دور امکانات مدیریتی قابل انعطافی را برای زنان فراهم می‌کند. از آنجایی که زنان به دلیل نقش خود دارای محدودیت زمان، فضا، منابع و ناتوانی‌های اجتماعی - اقتصادی می‌باشند بنابراین به نظر می‌رسد که آموزش از دور نقش مهمی برای غلبه بر موانع مشارکت زنان در کشورهای پیشرفته و در حال پیشرفت ایفاء می‌کند (بیولوژی آنلاین،^{۳۴} ۲۰۰۷: ۹-۱).

یافته‌ها

28 . Brunner, C

29 . Evans, K

30 . Muthukumar, P.K and Sundar, L

31 . Simpsons, O

32 . Philips, M

33 . Hipp, H

34 . Biology Online

طی ۲۵ سال گذشته، تغییر نگرشهای اساسی در مورد زنان و نقش آنها در توسعه صورت گرفته است. این تغییر نگرش از "زنان نیاز به کمک دارند" به "دنیا نیاز به زنان دارد" چشمگیر است. زنان برای اینکه توانایی خود را تشخیص دهند و برای ایجاد مشارکت بصورت کامل، باید خود را توانمند سازند. این امر به منظور:

- ایجاد آگاهی در مورد نگرشهای تبعیض آمیز و فعالیتهای زنان و نیاز به تغییر اجتماعی
- توانمند ساختن زنان برای غلبه بر موانع و محدودیت‌های توسعه اقتصادی
- تشکیل و تقویت گروههای زنان که از احتیاجات زنان بومی صحبت می‌کنند و نقش مهمی در برنامه ریزی غیرمتمرکز و اجرا ایفاء می‌نمایند
- از بین بردن بی سوادی از یک طرف و تضمین مشارکت زنان در آموزش عالی غیررسمی از طرف

دیگر

- توسعه یک نظر کلی تر در مورد نقش زنان در خانواده و جامعه
- طرح ریزی مدل‌های نقش مثبت و مواجه شدن با طرح یکنواخت کردن
- آگاه کردن زنان در مورد حقوق قانونی خود
- توانمندسازی به منظور دسترسی بهتر به خدمات اجتماعی
- مبارزه با خشونت علیه زنان
- توانمند ساختن زنان برای استفاده از علم و تکنولوژی و غلبه بر کار پرهزمت زندگی روزمره (شارما، ۱۹۹۶: ۱۸-۱۰).

زنان تحصیل کرده و سخت کوش یک منبع با ارزش در نیروی کار امروز می‌باشند. اگر آنان از مزایای آموزش از دور در بالا بردن کیفیت زندگی، معاش و خانواده شان مطلع شوند می‌توانند از آموزش منتفع شوند. بنابراین در پاسخ به سؤال اول که نقش آموزش از دور در ارتقاء سطح آموزش رسمی زنان چیست؟ می‌توان گفت که:

ایجاد دسترسی برای آموزش رسمی، به زنان حس تعلق می‌دهد و شخصیت آنها در کنار همسرشان برجسته می‌شود. آموزش، فرصتها و حق انتخاب را برای زنان ایجاد می‌کند. وقتی به زنان آموزش لازم که مطابق با نیاز و محیط شان باشد ارائه شود، آنها در جریان اصلی فعالیتهای هم در خانه و هم در جامعه نمایان تر و مشخص تر می‌شوند. با رشد اخیر در یادگیری از دور، تعداد زنانی که از مزایای آموزش بر خط بهره می‌برند، افزایش می‌یابد. مهم تر اینکه این زنان فعال از مدارک اینترنتی در شغل خود استفاده می‌کنند.

طبق بررسی‌های صورت گرفته، آموزش از دور در ارتقاء سطح آموزش رسمی زنان تأثیر بسزایی دارد. زنان به دلیل موانع گوناگونی که با آن روبرو هستند می‌توانند از آموزش از دور به منظور ادامه تحصیلات و به روز کردن آموزشهای خود بهره جویند. بنابراین آموزش از دور می‌تواند یک سکوی دانشی فراهم کند برای ادامه تحصیلات، پیشرفت شغلی و در پی آن کیفیت بهتر زندگی برای زنان. این امر با یافته‌های محققان زیر همخوانی دارد:

طبق تحقیق نیوزواج (۲۰۰۰) تعداد زنانی که در دوره‌های آموزش عالی از دور شرکت کردند رو به رشد است و تعداد آنان بیش از مردان بوده است. پلامر (۲۰۰۴) نیز در تحقیق خود نشان داده است که آموزش از دور دارای

پتانسیلی برای فراهم آوردن فرصتهای برابر در آموزش عالی و آموزش مداوم می‌باشد و در تحقیق کورشی و همکاران (۲۰۰۲) بیشتر زنان متأهل، مادران مجرد و دانش‌آموزان شاغل، بیشتر آموزش خود را از طریق آموزش از دور انتخاب می‌کنند. مطالعات تاپلین (۲۰۰۰) و کریدال (۲۰۰۰) نشان داده است که با ارائه فرصتهای آموزشی با دسترسی راحت و از طریق تکنولوژی ارتباطات، زنان آسیایی مانند همتهای خود در جاهای دیگر بدون توجه به موانع فرهنگی و اجتماعی که بر آنها تحمیل می‌شود، برای پیشرفت مشتاقند. همچنین نتایج حاصل از این تحقیق با یافته‌های پژوهش میربک (۱۳۸۶) و عمادزاده (۱۳۸۲) همخوانی دارد. بنابراین آموزش از دور برای زنان در ارتقاء مدرک تحصیلی، پیشرفت شغلی، افزایش درآمد، بهداشت خانواده، مهارت‌های مدیریت زمان، مدیریت حل مشکل، بهبود مدیریت خانه، افزایش اعتماد به نفس، افزایش قدرت تصمیم‌گیری، حس با ارزش بودن و تأثیر مثبت بر روی فرزندان، شانس دوم محسوب می‌شود. زنان تحصیل کرده توانایی بهتری در حفظ کنترل مخارج همسر دارند و آگاهی اجتماعی و سیاسی شان افزایش می‌یابد که باعث مشارکت بیشترشان در جامعه می‌شود.

در پاسخ به سؤال دوم نقش آموزش از دور در ارتقاء سطح آموزش غیررسمی چیست؟ می‌توان گفت که: از آنجایی که آموزش غیررسمی به آموزشی گفته می‌شود که به مدرک ختم نشود پس با توجه به بررسی‌های صورت گرفته این یک واقعیت است که آموزش از دور در ارتقاء سطح آموزش غیررسمی زنان تأثیر بسزایی دارد و حس با ارزش بودن، اعتماد به نفس و همچنین آگاهی را در زنان افزایش می‌دهد. با ارائه این واقعیت زنان بیشتر در فعالیت‌های اجتماعی پیش قدم می‌شوند و خود تصمیم‌گیری می‌کنند تا اینکه منتظر بمانند تا برایشان تصمیم‌گیری شود. این یافته همخوانی دارد با نتایج تحقیقات راج (۱۹۸۲)، چادری (۱۹۹۵)، پلامر (۲۰۰۴)، تاپلین (۲۰۰۰) و کانوارو تاپلین به نقل از کریدال (۲۰۰۱: ۸۲-۵) که نشان می‌دهد زنان پس از آموزش، اعتماد به نفس بالاتری پیدا می‌کنند که باعث افزایش تحرک اجتماعی، بیان و فهم بهتر، توانایی تصمیم‌گیری و پذیرش مسئولیت در ایشان می‌شود، و نه تنها خود بلکه همسر، فرزندان و جامعه نیز از آن منتفع می‌شوند و مشارکت مؤثرتری در آموزش فرزندان خواهند داشت. مزایای قطعی دیگر آموزش از دور نقشی است که در کاهش سطح باروری و مرگ و میر نوزادان دارد. مسلم است که اعضای خانواده یک زن تحصیل‌کرده به نظر سالم‌تر می‌رسند تا همتهای بدون تحصیلات خود. بنظر می‌رسد که آموزش از دور همچنین کمک می‌کند که قدرت تجزیه و تحلیل ذهنی را در فراگیران افزایش دهد (کوری، ۲۰۰۳: ۳۵-۱۸). بعلاوه مایر (۲۰۰۳: ۶۵-۵۵) دریافت که تفکر سطح بالاتر در بحث پیچیده در یادگیری از دور صورت می‌گیرد. جدا از انعطاف‌پذیری آموزش از دور، زنان شاغل می‌توانند دوره‌هایی را بگذرانند که به شغل‌شان مربوط باشد (کالین و همکاران، ۲۰۰۳: ۴۹۴-۴۸۳). فراگیران می‌توانند در دوره‌های دانش‌افزایی شرکت کنند یا برای پیشرفت شغلی یا حتی شغل آینده دانش اضافی کسب کنند. آموزش از دور کمک می‌کند که زنان مهارت‌های تکنولوژی جدید و مهارت‌های محاسبه کردن را بیاموزند (بالدوین-ادوارد، ۲۰۰۴: ۲۷۴-۲۶۹).

در پاسخ به سؤال سوم نقش آموزش از دور در تغییر نگرش زنان چیست؟ می‌توان گفت که:

آموزش از دور در تغییر نگرش زنان تأثیر بسزایی دارد و نه تنها بر زنان بلکه همچنین بر اعضای اصلی خانواده که می‌توانند بطور بالقوه حامی و یا مانع زنان شوند نیز تأثیر می‌گذارد. این یافته همخوانی دارد با نتایج تحقیقات تاپلین (۲۰۰۰)، کریدال (۲۰۰۰) و می (۱۹۹۳) که نشان می‌دهد با ارائه فرصتها، زنان آسیا مانند همتهای خود در جاهای دیگر دنیا، بدون توجه به موانع فرهنگی و اجتماعی که بر آنها تحمیل می‌شود، برای پیشرفت

مشتاقد. فرصت‌های آموزشی با دسترسی بهتر و تأثیر تکنولوژی ارتباطات در محیط فرهنگی و اجتماعی باعث تغییرات اساسی در نگرشها، ارزشها و مسائل مربوط به زنان آسیایی می‌شود. آنان معتقدند که آموزش از دور موانع مربوط به زمان، فاصله و عوامل اجتماعی را کاهش می‌دهد. در دهه گذشته، برخی از تحقیقات نشان داده‌اند که چطور و چرا مردم نگرش‌هایشان را در مورد نقش سنتی زنان تغییر می‌دهند. دگرگونی‌های اقتصادی که در آن مردان بیکار می‌شدند یکی از مهمترین عواملی است که در تغییر سریع نگرش نقش سنتی زنان اثر داشت. آموزش نیز یکی از ابزارهای تغییر فرهنگی و اجتماعی است و آموزش از دور با انعطاف پذیری بیشتر و با تأثیر تکنولوژی ارتباطات بر محیط فرهنگی و اجتماعی باعث تغییرات اساسی در نگرشها و ارزشها می‌شود.

نتیجه‌گیری

بطور کلی زنان در مقایسه با مردان محدودیت‌هایی در ارتباط با زمان، فضا و منابع دارند. طی دهه‌های گذشته، تغییر نگرشهای اساسی در مورد زنان و نقش آنها در توسعه صورت گرفته است. این تغییر نگرش از "زنان نیاز به کمک دارند" به "دنیا نیاز به زنان دارد" چشمگیر است. زنان به منظور مشارکت کامل باید خود را توانمند سازند. آموزش تقریباً مهمترین عامل در بهبود توانایی زنان برای بهره بردن از فرصتهایی است که توسط فناوری اطلاعات و ارتباطات پیشنهاد می‌شود. این مطالعه نشان داده است که آموزش از دور وقتی بطور مناسب ارائه شود می‌تواند در زندگی زنان مؤثر واقع شود. آموزش از دور به دلیل ماهیتش برای زنان به خاطر مسئولیت‌هایشان مناسب است، زیرا تحصیل از این طریق به آنها اجازه می‌دهد که مسئولیت‌های شغلی و خانوادگی خود را نیز انجام دهند. بعلاوه آنها می‌توانند با گام خودشان یاد بگیرند در حالی که هزینه‌ها به کمترین اندازه می‌رسد، پول پس انداز می‌شود و وقت صرف مراقبت از بچه و رسیدگی به امور خانوادگی می‌گردد. بویژه آن که زنان در مقایسه با مردان به علت انجام وظایف خانوادگی، نگهداری از فرزندان و برخی مسایل فرهنگی از امکان کمتری برای تحصیل در دوره‌های آموزش حضوری برخوردارند. در بررسی سؤال اول و دوم تحقیق، نتایج نشان داد که آموزش از دور در ارتقاء سطح آموزش رسمی و غیررسمی زنان نقش بسزایی دارد. بنابراین آموزش از دور می‌تواند به زنان کمک کند تا بینشهایی را در مورد شرایط سنتی خود بدست آورند همچنین قدرت درونی برای تغییر چنین وضعیتی کسب کنند تا کسب و کارهای کوچکی برای افزایش درآمد سازماندهی کنند و با کسب اعتماد به نفس و مهارت‌های مدیریتی در تصمیم‌گیریهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و خانوادگی مشارکت فعال داشته باشند. در بررسی سؤال سوم، نتایج نشان داد که آموزش از دور نقش بسزایی در تغییر نگرش زنان دارد و آموزش نیز یکی از ابزارهای تغییر فرهنگی و اجتماعی است و آموزش از دور با انعطاف پذیری بیشتر و با تأثیر تکنولوژی ارتباطات بر محیط فرهنگی و اجتماعی، باعث تغییرات اساسی در نگرشها و ارزشهای ایشان می‌شود. زنان قادر خواهند بود از طریق آموزش از دور در خصوص وضعیت زندگی خود بینش‌هایی کسب کنند و همچنین کسب و کار کوچک برای ایجاد درآمد سازماندهی کنند، اعتماد به نفس بدست آورند برای تصمیم‌گیری اقتصادی، توسعه مهارت‌های مدیریتی برای مشارکت در برنامه‌های جامعه، و دفاع از عقایدشان در مجالس عمومی و حتی تربیت نسلی آگاه، با هوش و دارای قابلیت‌ها و توانمندی‌های فردی و اجتماعی. در حالی که تمرکز این تحقیق عمدتاً بر زنان است، سیستم آموزش از

دور مزایای زیادی برای کل جامعه دارد، تقریباً همه می‌توانند از این سیستم واحد آموزشی منتفع شوند. تلاشهای بیشتر مورد نیاز است برای توسعه مهارت‌های زنان، چنین تلاشهایی می‌تواند با اختصاص دادن مکانهایی برای آنان در برنامه‌های آموزشی و توسعه برنامه‌های آموزشی مورد نظر آنان حمایت شود. امید است با توسعه زیر ساخت‌ها و همچنین گسترش آموزش از دور برای تمامی زنان بویژه آنهایی که در روستاها، شهرهای کوچک و مناطق کمتر توسعه یافته فراهم گردد تا در آینده نزدیک شاهد رشد و ارتقاء بیشتر سطح آگاهی زنان و ارتقاء جایگاه و نقش آنان در جامعه باشیم.

منابع

- دایره‌المعارف آموزش عالی. (۱۳۸۸)، زنان و آموزش عالی، حضور زنان در آموزش عالی پدیده‌ای به نسبت متأخر است، آفرینش روزنامه مستقل سراسری صبح ایران
- سرمدی، محمدرضا. (۱۳۸۸)، جزوه فلسفه آموزش از دور دوره دکتری رشته برنامه‌ریزی آموزش از دور دانشگاه پیام نور
- عماد زاده، مصطفی. (۱۳۸۲)، اهمیت سرمایه‌گذاری در آموزش زنان، فصلنامه پژوهش زنان دوره ۱، سال ۳ شماره ۷.
- میربک، ناهید؛ میربک، پری. (۱۳۸۶)، نظام آموزش از راه دور تجربه‌ای نو در توانمند سازی علمی زنان در ایران.
- نجفی، مژگان؛ مردانی ولدانی، زهرا. (۱۳۸۴)، زنان، اینترنت و آموزش از راه دور

- Biology Online. (2007). **Distance Education and Women-biology**.
- Brunner,C. (1991). **Gender and distance learning**. The Annals of American Academy.
- Evans, C. Fan, J.P. (2002). **Lifelong leaving through the virtual university**. Campus wide Information Systems, 19(4).
- Kanwar, S.A and Taplin. (2001). **Brave New Women of Asia: How distance education changed their lives**, Published by the common wealth of learning.
- Evans,K. (1995). Barriers To Participation Of Women In Technological Education And The Role Of Distance Education. **The Commonwealth Of Learning**.
- Falowo, R.O. (2007). Factors impeding implementation of web-based distance learning. **AAce Journal**, 15(3).
- Ganawardena,Charlotte Nirmalani & Mcisaac,Marina Stock. (2006). Distance Education, **Handbook Of Research For Educational Communications And Technology**.
- Hipp,H. (1997). Women Studying At A Distance: What Do They Need To Succeed? **Open Learning**, 12 (2).
- Human,G.,&Macpherson,A. (2005). E-Learning Incorporate Universities. **Journal Of Industrial Training**.

- Jegede O. J. (2003). **Taking The Distance Out Of Higher Education**. Presented At The Federal Polytechnic, Oko, Anambra State.
- May,S. (1993). Collaborative Learning:More Isnot Necessarily Better. **The American Journal Of Distance Education**.
- Moser,Caroline O. N. (1992). "**Planificacion de genero en el Tercer Mundo: en Frentando Las Necesidades Practicas y Estrategias de genero**". Bogota. Mimeo.
- Muthukumar,P. K.&Sundar,I.(2002). "**Rural Women Empowerment Through Distance Education**".Annamalai university,Tamilnadu,India
- Newswatch. (2002). Older Women Choose Distance Education Courses. **Women In Higher Education**.
- Nom Ambe-Uva.T. (2010). Open and Distance Educations: A contribution to poverty alleviation and empowerment of women? **Department of French and internal studies national open university of Nigeria**.
- Olakulein,Felix Kayoed M. Ed And Olugbenga,David OJO. (2006). Distance Education As A Women Empowerment Strategy In Africa, **Indian Journal of open learning**, 15(3).
- Park, J- Hye & Choi,Hee Jun. (2009). Factors Influencing Adult Learner's Decision to Drop out or Persist in online Learning. **Educatioinnal technology & Society**.
- Pascall,G. And R. Cox. (1993). **Women Returning To Higher Education**. Backingham, Uk:SRHE and Open University Press.
- Philips,M. ,Scott,P. Fage,J. (1998). Towards A Strategy For The Use Of New Technology In Students' Guidance And Support. **Open Learning**.
- Przymus. (2004). A Simple Way To Increase Persistence In Distance Education. **Women In Higher Education**.
- Qureshie. ,Morton,L. L. ,Autosze. (2002). An Interesting Profile-University Student,Who Take Distance Education Courses How Weaker Motivation Than On-Campus Students. **Online Journal Of Distance Learning Administration**.
- Raj, M. (1982). "**Women, Work And Science In India**". In Women's Education In The Third World:Comparative Perspectives. Albany : State University Of New York Press.
- Sewart,D. (1993). Student Support System In Distance Education. **Open Learning**.
- Sharma, R (1996). Empowering women through distance education, **Indiar Journal of Open Learning**, Vol 5, N.2.
- Simpsono,O. (2000). **Supporting Students In Open And Distance Learning**. London:Kogan Page.
- Sime,Luis (1991). "**Notas Para un Balance Del Discurso De La Educacion Popular**". In Palomino, Nancy (ed.). Los Discursos y La Vida. Lima:Tarea.
- Tait,A. (2000). Planning Student Support For Open And Distance Learning. **Open Learning**.

- Taplin, M. (2000). "Asian Women's Experiences Of Distance Education :A Five-Country Study". **Conference Papers Of The 14th Annual Conference Of The Asian Association Of Open Universities**, Manila,Philippines. Oct.
- Tiwaah Frimpong O.A. (2007). Widening access to tertiary education for women in ghara through distance education. **Turkish Online Journal of Distance Education**, Vol: 8 number 4.
- Trivedi,J. H. (1989). "**Women's Development Through Distance Education**" in ICDE Bulletin, vol. 21.
- UNESCO. (2002). Open And Distance Learning :Trends,Policy And Strategy Considerations. Paris. **UNESCO**, from
<http://unesdoes.unesso.org/images/0012/001284/128463e.pdf>.
- Varvel V. E. ,Lindeman,M. ,&Stovall,I. K. (2003). The Illinois Online Network Is Making The Virtual Classroom A Reality :Study Of An Exemplary Faculty Development Program. **Journal Of Asynchronous Learning Networks**.
- Women's International Network News. (1990). "Bangladesh-Strategies For Enhancing The Role Of Women. "**Women's International Network News**.
- Zaninga. E. Miryan . (1995). The organization of American states multinational project on education and work: **An Expervience of Popular Education for Women's Empoevrment In Colombia**.